

„Alsof je in je eigen wieg staat te kijken”

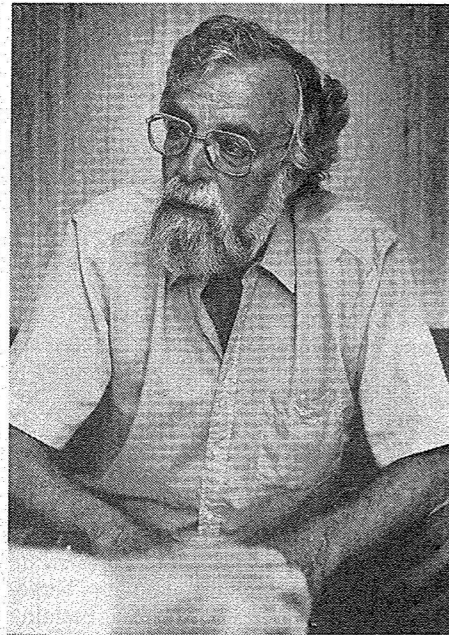
Prof. dr. J. Huizinga over de fossielen die naar Nederland komen

Als ik na het interview vertrek, bega ik een vergissing en vraag: „Is dat een verre voorouder?” In de hoek van de gang staat een groot skelet van een aapachtig creatuur. De handen hangen lusteloos omhoog, tot op kniehoogte. Hij ziet eruit als een heel domme neef die ruzie zoekt. „Nee,” zegt Huizinga vriendelijk, „dat is een orang oetan.” De professor wijst op de lange armen, en ook het gebit heeft weinig beschaafds. „Maar,” zegt hij, „als je in het veld bij een opgraving zo’n stukje bot tegenkomt...” (hij wijst een decimeter orang oetan dijbeen aan) „...dan weet je werkelijk niet of je nu te maken hebt met een mens, een aap of iets ertussenin. Dat is dan heel, heel moeilijk.”

Twee uur eerder. Prof. dr. J. Huizinga, emiritus hoogleraar in de antro-pologie aan de Universiteit van Utrecht en één van de sprekers bij de opening van de tentoonstelling *The Human Story* aanstaande woensdag in het Tropenmuseum te Amsterdam, zet zich behoedzaam neder in een luie stoel. Hij is 67 jaar, ziet eruit als 57 en gaat nog geregeld met zijn vrouw per Land-rover dwars door de Sahara naar West-Afrika, naar zijn terrein van wetenschappelijk onderzoek.

Zijn kamer in het Utrechtse Instituut voor antro-pologie is bruin. Aan de muur hangen antieke foto's van een expeditie naar de binnenlanden van Nieuw-Guinea in 1913. Inboorlingen staan braaf voor een wit laken om gefotografeerd te worden. Een andere wand wordt gesierd met een kaart van Afrika.

Antro-pologie is een breed vak, zowel in ruimte (de hele wereld) als in tijd (sinds er

Prof. dr. J. Huizinga: „We bestaan al zo'n tien, misschien elf, miljoen jaar.”

mensen zijn). Object van studie is de biologie van de (gezonde) mens, van zijn fossiele verleden tot zijn levende heden.

Huizinga's instituut is vooral bekend geworden door de „Tellem expedities” in Mali, die in 1964 en 1965 door de NCRV-televisie wekelijks in beeld werden gebracht. De Rotterdamse architect Herman Haan, inspirator van deze expedities, en het Utrechtse instituut werkten samen om de grotten van het uitgestorven Tellem volk in het gebied van de Dogon te onderzoeken. Wie herinnert zich niet de beelden van

het stalen kooitje, dat aan lange kabels langs steile rotswanden omhoog werd getrokken om zodoende toegang te krijgen tot de rotsholen waarin Tellem volk woonde? Het werkte zeer op de verbeelding. Het was de goede oude tijd waarin wetenschappelijke expedities nog gesubsidieerd werden.

Hoe oud waren die Tellem mensen? Enkele miljoenen jaren?

Huizinga: „O, nee. Die mensen kwamen daar voor tot in de 15de, uiterlijk 17de eeuw. Waar ze vandaan gekomen zijn, weten we niet, en waar ze gebleven zijn weten we ook niet. Het is heel geheimzinnig. Omdat het een kleine groep mensen betrof zouden we kunnen aannemen dat ze door een of andere epidemie aan hun einde zijn gekomen.”

Een paar honderd jaar oud, dat is een tikje van de klok als het om de menselijke evolutie gaat.

„Zeker, een heel klein tikje. We bestaan al zo'n tien, misschien elf miljoen jaar.”

Is het geen raar vak, dat graven naar menselijke botten? Stephen Jay Gould, de bekende Amerikaanse evolutiedeskundige, vertelde eens dat er op dit gebied meer geleerden dan studieobjecten waren.

„Als je met een studieobject bedoelt een tamelijk compleet fossiel dat je in je hand kunt nemen, ja, die zijn werkelijk te tellen. En het aantal mensen, ook wetenschappers, dat daar een authentieke belangstelling voor heeft is ongelooflijk groot. Dat is ook wel te begrijpen. Het vak van de paleo-antropologie, de studie van 'vroegere mensen' is ongelooflijk fascinerend. 'Waar komen we vandaan?' Zo'n vraag wekt natuurlijk belangstelling.

„Maar, vergis je niet, paleo-antropologie is een heel moeilijk vak. Je moet om te beginnen goed proberen te begrijpen wat de betekenis van een vorm is. Als je bij het opgraven een zootje kiezen vindt, kun je zeggen: daar hebben ze mee gekauwd. Dat is belangrijk om op te merken, en het is ongetwijfeld een juiste conclusie, maar het is zeker niet het enige en uiteindelijk ook niet het belangrijkste antwoord. Het gaat om evolutievraagstukken. Waarom is iets veranderd, hoe is het veranderd, uit welke vorm komt het voort?

„Een gebit is een goed voorbeeld. Het is betrekkelijk resistent, dus het wordt in relatief grote hoeveelheden gevonden. Verder

kun je aan een gebit aflezen wat er gekauwd is. Als je goed nadenkt is een vrij betrouwbaar antwoord mogelijk op de vraag: wat was zijn dieet? Was het voedsel enigszins bereid of heb ik hier een gebit dat alleen maar geschikt is om rauw vlees in stukken te scheuren?

„Als je daar een idee over hebt geformuleerd, is de volgende vraag: in wat voor soort omgeving kwam dat eten voor? In wat voor milieu leefde die mens? Zou hij om dat eten te vergaren zijn handen vrij hebben gehad, dus rechttop hebben gelopen? Dat kun je allemaal vertellen, op grond van die ene kies die je vindt. Het verhaal wordt wel steeds waziger, en het hangt er maar vanaf hoe overtuigend je het vertelt.”

Spreken al die verhalen elkaar niet tegen?

„Soms wel, maar het is bitter nodig dat al die verhalen verteld worden.”

En dan evolueert dit uit tot een levensvatbare theorie.

„Ja. En ik heb het niet over fantasten hoor, die maar wat verzin-
nen,

er zijn hele serieuze onderzoekers die op deze wijze werken. Maar let wel, deze onderzoekers maken geen evolutie-theorie. Die wordt in het laboratorium gemaakt. Een goede evolutie-theorie wordt opgesteld door biochemici, door theoretici, die hun handen niet vuil hoeven te maken met opgraven. Dat is een ander slag mensen.” Alles wat een paleoantropoloog vertelt, staat of valt met de datering van zijn vondst. Als hij niet zeker weet hoe oud iets is, moet hij zwijgen over relaties met andere opgravingen. Hij mag best vormen beschrijven en suggesties over verwantschappen lanceren, maar meer niet.

Hoe zuiver gedateerd is vijf miljoen jaar? Zit ik er dan een miljoentje naast?

„Nee, die datering is vrij nauwkeurig te doen. Die kies zelf dateert je niet, dat doe je aan de hand van de aardlaag waaruit je de kies te voorschijn peutert. De ouderdom van die lagen is nauwkeurig bepaald aan de hand van isotopen, er wordt geologisch spul in gevonden waarvan bekend is hoe oud het is. Dat is heel goed te doen. Maar je moet dan wel heel zorgvuldig opgraven de boel niet kapotmaken. Dat is cruciaal bij een vondst: afblijven is veel belangrijker dan graaien.

„Door de verbeterde dateringsmethodes zijn de meningsverschillen in het

paleontologen-wereldje sterk verminderd. Vroeger vloog men elkaar geregeld in de haren. Tien miljoen jaar! Nietes, veertien miljoen! Dat komt niet meer voor.

„Als de ouderdom bekend is, begint de verwondering pas goed: aan wie is de vondst gerelateerd? Wie is voorouder van wie? Dat is prachtig onderzoek.”

Hoe ouder, hoe primitiever?

„Zeker niet. De mooiste voorbeelden kun je vinden onder meer recente groepen zoals de Neanderthalers. Er zijn mensen gevonden die ouder zijn dan de Neanderthaler, en die er toch „moderner” uitzagen, niet van die woeste koppen met brede wenkbrauwen en zo, maar een beetje... beschaafd. Je ziet dit ook in Oost-Afrika, bij Homo habilis, een heel oude, en goed gedateerd. Een heel intrigerende vorm. habilis is recent gevonden door Philip Tobias, de vroegere student van de beroemde Raymond Dart, die de naam habilis gegeven heeft.”

„Grijs” gebied

Wanneer zijn wij opgehouden aap te zijn?

„Dat is een nogal „grijs” gebied. Je kunt niet zeggen dat we mens werden toen we rechttop gingen lopen. Een aap loopt ook rechttop.

„Het antwoord scharniert als regel om het gebruik van werktuigen. Wanneer je ontdekt dat er stenen doormidden worden geslagen met het doel er een werktuig van te maken, zijn we mensen geworden.”

Een chimpansee slaat met een stok op een panter, dat is ook een werktuig.

„Nee, een mens moet meer in zijn object hebben gezien dan het was. Ik bedoel, iemand die met een dubbeltje een schroef losdraait, ziet in dat dubbeltje meer dan een geldstuk alleen. Voor de eerste mens was een steen meer dan een steen, het krijgt een symbolische waarde.”

Richard Leakey, directeur van het National Museum in Kenia, onderzoekt zojuist ontdekte resten van een Homo erectus die 1,6 miljoen jaar geleden leefde.

